

MARSEILLE - AIX EN PROVENCE 2012

08 - 11 NOVEMBER

A ET A REISVERSLAG

08 nov	René van der Maten / Stadion Salle de Rock - Vitrolles.....	3 - 5
	Herman de Kovel / Sextius – Mirabeau / Aix-en-Provence.....	6 - 9
	Agnes Evers / Pavillon Noir.....	10 - 11
	Ieke Frankenmolen / Hotel Carré Vieux Port.....	12 - 13
	Wessel Reinink / Unité d'Habitation – Le Corbusier.....	14 - 15
	Rein van Wylick / Had Herman toch gelijk?.....	16
	Joke Lanphen / Een smakelijk bezoek aan Unité d'Habitation.....	17
09 nov	Chris Vegter / Openbare ruimte: kathedraal-Le Panier.....	18 - 19
	Aryan Sikkema / Euromed.....	20 - 21
	Joke Vos / Les Docks de la Joliette.....	22 - 23
	Fridjof van de Berg / Toren van de architect Zaha Hadid.....	24 - 25
	Ruud Wilmink / Mucem & Cerem.....	26 - 27
	Theo Kupers / La Bouillabaisse.....	28 - 30
10 nov	Donald Lambert / Heilige plek met zicht.....	31 - 32
	Kees Volger / Notre Dame de la Garde: is er een orgel?.....	33
	Simone Drost / Le Roy d'Espagne.....	34 - 35
	Mieke Poot / l'Hôtel du Département des bouches du Rhône van William Asop.....	36 - 37
	Ben Schildwacht / La Belle de Mai.....	38 - 39
	Henny van den Berg / Ballet Preljocaj: Helikopter en Eldorado.....	40
11 nov	René Thijssen / Le Puy St. Réparate.....	41 - 42
	Jasper van Zwol / Le Puy St. Réparate.....	43 - 44
	Rob Budding / De architectuur in Le Puy, St Réparate.....	45 - 47
	Paulina Buring / Wijn en de smaak van	48 - 49
	Joelma Rodrigues de Sousa / Lunch op zondag.....	50 - 51
	Hermine Thijssen / Het multiculturele aspect van Marseille.....	52 - 53
	Martijn Blom / Marseille, culturele hoofdstad 2013.....	54 - 55
	Menno Ongering / Film en Marseille.....	56 - 58
	Tim Abeling / Naar aanleiding van Marseille.....	59 - 60
	Nicolas Memain / Bonjour Corien.....	61
	Reisgenoten.....	62 - 65

Agnes	Evers
Aryan	Sikkema
Ben	Schildwacht
Chris	Vegter
Corien	Sparnaay
Donald	Lambert
Evy	Augusteijn
Francisca	Benthem
Fridjof	van den Berg
Henny	van den Berg
Herman	de Kovel
Hermine	Henckens
Hester	Wolters
Ieke	Frankenmolen
Jasper	van Zwol
Joelma	Rodrigues de Sousa
Joke	Vos
Joke	Lanphen
Juliëtte	Daniëls
Kees	Volger
Martijn	Blom
Rein	van Wylick
Menno	Ongering
Mieke	Poot
Netty	Mamahit
Paulina	Buring
René	Thijssen
René	van der Maten
Rob	Budding
Ruud	Wilmink
Simone	Drost
Theo	Kupers
Tim	Abeling
Trude	Hooykaas
Wessel	Reinink

STADION SALLE DE ROCK EN BRANDWEERKAZERNE, VITROLLES

René van der Maten

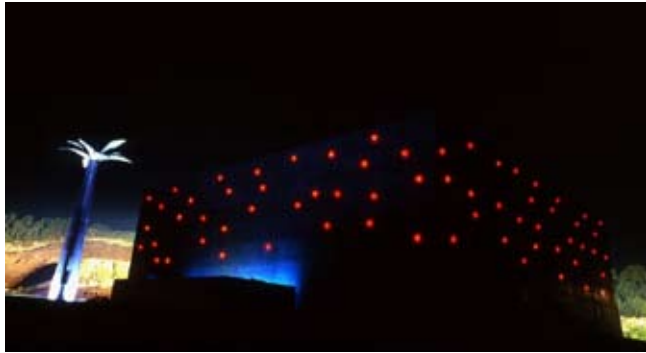
Bijna surrealistisch. De rots van zwart monoliet beton midden in het woeste, ruige en aardrode landschap doet heel confronterend aan. Dat was ook de bedoeling van Rudy Ricciotti, de flamboyante Franse architect van Algerijnse afkomst.

De geschiedenis van het stadion Salle de Rock is niet echt gelukkig te noemen. Op de locatie van een voormalige industriële stortplaats in Vitrolles, omgeven door heuvels waar het roodachtige bauxiet het omringende decor vormt, won Ricciotti in 1990 de prijsvraag met een onconventioneel ontwerp voor een stadion waar zowel sporten zoals handbal en boksen als ook indoor-Rock-festivals gehouden konden worden. In 1994 is het gebouw voor bijna 10 miljoen euro opgeleverd en in 1998 onder druk van het Front National permanent gesloten. Tot grote woede van Ricciotti.

Het ontwerp voor een brute, primitieve kubus geaccentueerd in de gevels met kleine rood/oranjeachtige lichten in driehoekige vormen, toont een minimale verfijning en geeft een totale afwijzing van elke architectuurstijl. In de avond verdwijnt het gebouw en beschijnen de lichten de omgeving. Ricciotti vond dat het mooie en het lelijke niet het doel van het ontwerp was, maar dat het proces van de open ruimte in een hybride omgeving zou leiden tot een echte architectuur die hij als 'onrein' bestempelde. Het gebouw is in zijn visie bewust provocerend en niet geïntegreerd met de omgeving. Vorm en vormloosheid, dekking en gaten, compactheid en uitstulpingen verwijzen naar de tegenstellingen in de natuur.

Stadion Salle de Rock

Stadion Salle de Rock

Brandweerkazerne Vitrolles

Ook in Vitrolles staat de brandweerkazerne. De prijsvraag hiervoor werd in 2006 gewonnen door CCD Architecture. De krachtig vormgegeven verkeerstoren domineert de omgeving en kijkt al spiedend uit op een terrein van 28500 m². De rood koperen gevel van de stuurhut contrasteert met het aardkleurige stucwerk op het maaiveld. Materialen uit de omgeving zoals gemalen kalksteen zijn gebruikt voor de gebouwen en de wegen op het terrein om zo de natuurlijke uitstraling te versterken. Bewust is hier gekozen om het gigantische complex juist zo onopvallend mogelijk in de context op te nemen en alleen de verkeerstoren als een Waker de omgeving in de gaten te laten houden. Interessant is daarom de brute tegenstelling te aanschouwen die Rudy Ricciotti heeft gecreëerd met zijn Stadion de Salle de Rock versus de ingetogen bijna onopvallende brandweerkazerne en de weerzin die daarna ontstaan is tegen het brutalisme van eerstgenoemde.

SEXTIUS-MIRABEAU / AIX-EN-PROVENCE

De boulevard Cours Mirabeau is het visitekaartje van het universiteitsstadje Aix-en-Provence. De schitterende boulevard met een royaal aantal platanen, ligt tussen het oude middeleeuwse stadscentrum en de 17e-eeuwse woonwijk Quartier Mazarin, het 'nieuwe' stadsdeel. Aan de westzijde eindigt de Cours Mirabeau bij La Rotonde (Place De Gaulle), een ruim opgezet verkeersplein met in het midden een monumentaal fontein. Hier start onze wandeling door het nieuwe stadsdeel Sextius-Mirabeau dat in het verlengde van de Cours Mirabeau is gelegen: een absolute toplocatie in Aix-en-Provence. Wij gaan allereerst naar het projectbureau van de organisatie, waar we de plannen in tekening en maquettes kunnen bekijken.

Sextius-Mirabeau

Herman de Kovel

Maquette

Tot in de jaren tachtig was de locatie van Sextius-Mirabeau een in onbruik geraakt industriegebied rond een spoorwegemplacement. In 1990 is er een internationale prijsvraag geweest voor een stedenbouwkundig plan met inzendingen van o.a. Richard Rogers, Jean Nouvel, Kisho Kurokawa en Richard Meier. De winnende inzending van Oriol Bohigas (MBM) vormt de basis van het uitgevoerde plan. De meeste inzendingen hadden een dominante as in het verlengde van de Cours Mirabeau geprojecteerd, waardoor de beschikbare locatie in twee taartpunten zou worden verdeeld. Naar mijn mening is de keuze van Bohigas om wel een route, maar geen dominante as op La Rotonde te laten uitkomen, goed te verdedigen. Aan de andere zijden van het plein sluiten de straten, buiten de drie boulevards, namelijk ook informeel aan op het ronde plein. Ook de bouwblokken achter de platanen volgen de ronde vorm niet. In het uitgevoerde plan is echter de nieuwe winkelroute niet meer de informele route uit het winnende plan van Bohigas. Door het weglaten van een bouwblok aan het plein en te vervangen door een paviljoenachtige bebouwing met winkels, is de entree van het gebied minder overtuigend geworden. Overigens is deze oplossing het resultaat van een door de Nederlandse projectontwikkelaar Bouwfonds MAB gewonnen prijsvraag! De wel gerealiseerde bouwblokken sluiten met de zachtgele kleurstelling en de traditionele pannendaken goed aan op het oude stadscentrum.

Place De Gaulle

Jean-François Roucole vertelt

Wij lopen onder begeleiding van Jean-Francois Roucole, de directeur uitvoering van de ontwikkelingsmaatschappij, naar de culturele sector van het nieuwe stadsdeel. Allereerst gaan we naar het Grand Théâtre de Provence, een ontwerp van Gregotti Associati. Het dak van het theater is een openbare daktuin in olopende terrassen met een schitterend uitzicht op de stad en de door Cézanne beroemd gemaakte berg Sainte-Victoire. De nieuwe culturele gebouwen zijn langs een verhoogd voetgangersgebied gelegen: de Avenue Mozart. Pas na enige tijd realiseer ik mij dat deze verhoogde straat boven een spoorweg is gelegen. Deze culturele as lijkt nu nog van niets naar niets te gaan en is daarom een beetje wezenloos.

Theatre de Provence

Cité du Livre

Het naast het Pavillon Noir (architect Rudy Ricciotti) gelegen conservatorium naar ontwerp van Kengo Kuma is nog in aanbouw en het eindresultaat kan natuurlijk nog niet goed worden beoordeeld. Tussen deze gebouwen kan (nu nog op het bouwterrein) met een riante trap afgedaald worden naar een lager gelegen straat. Aan deze straat ligt de toegang naar de 'Cité du Livre', de bibliotheek in de hergebruikte luciferfabriek. Ook de toegang naar de grote balletzaal van Pavillon Noir is aan deze straat gelegen. Voorlopig lijkt deze aangenaam geproportioneerde straat het als culturele as te gaan winnen van de hoger gelegen Avenue Mozart.

Aix-en-Provence heeft met Sextius-Mirabeau voorzieningen gekregen die in het oude centrum maar moeilijk zijn te huisvesten. Ondanks de kritische kanttekeningen is Sextius-Mirabeau daarom een geslaagde uitbreiding van het stadscentrum geworden.

Avenue Mozart

PAVILLON NOIR IN AIX EN PROVENCE

Agnes Evers

Pavillon Noir

Zowel vanaf de terrassen van het Grand Theatre de Provence als vanaf het straatniveau valt de prachtige grijs-zwarte doos van de architect Rudy Ricciotti waar te nemen: het zogenaamde Pavillon Noir dat huisvesting biedt aan het balletgezelschap Preljocaj. Belangrijk voor de Fransen is dat dit gebouw niet alleen vier studio's, bar, restaurant en winkel huisvest, maar ook een echt theater. Dit theater wordt zowel gebruikt voor toneelrepetities als voor voorstellingen. Qua mogelijkheden zouden wij het kunnen vergelijken met het Nederlands Danstheater in Den Haag.

Van dichtbij is de doos veel transparanter omdat dan zichtbaar wordt dat de grijs-zwarte belevenis een schil vormt die op enige afstand staat van de glazen doos, en dat het zwart wordt gevormd door de scherpe openingen in het grijze betonnen skelet. Heel mooi, maar ik vind het jammer dat er naden zichtbaar zijn tussen de vloerplaten en het er op aansluitend skelet. De doos met op de koppen de trappenhuizen is qua oppervlakte optimaal gebruikt, maar of dat ook handig is in het gebruik? 's Avonds wanneer er licht aan is en dit door het betonnen skelet schijnt, is de architectuur van het Pavillon op zijn best.

Dit is dan de voorkant van het Pavillon. De achterkant vormt een andere beleving. Hier ligt de entree van het theater, verborgen in een hoek met dikke plastic op de deuren. Voor mij is dit niet de 'vriendelijke' entree voor een feestelijke avond. Tegen de gehele achtergevel klimt de klimop omhoog. Misschien een goed idee omdat deze kant op het zuiden ligt en het zomers vreselijk warm is. Zo wordt een natuurlijk gordijn gevormd dat waarschijnlijk hard nodig is gezien de glazen gevel. Het theater dat aan de voorkant van het Pavillon aan de lengtezijde voor de helft onder de grond ligt en voor de andere helft aan de achterkant van het Pavillon op straatniveau, is een eenvoudige doos en volgens de kenners efficiënt. Of het gebouw gebruiksvriendelijk is voor de dansers valt niet te beantwoorden zonder hen zelf te hebben gesproken. Ware het mogelijk geweest dan had ik zeker vragen gehad. De ruimte van de administratie waar we door heen mochten lopen was hier geen lichtend voorbeeld van, omdat er sprake was van een totale zwarte omgeving met gordijnen voor de ramen op de zuidzijde om te voorkomen dat er te veel licht op de computers zou schijnen. Net zoals de mens zich liever van zijn goede kant wil laten fotograferen, heeft dit gebouw dit ook nodig, en dan nog bij voorkeur in de avond wanneer het licht door de scherpe openingen valt. En dan? Dan is het een prachtig gebouw.

Pavillon Noir

Aix de Provence

HOTEL CARRÉ VIEUX PORT

Haven en La Canebière

Hotel Carré Vieux Port plattegrond

Hotel Carré Vieux Port

Ons Hotel Carré Vieux Port ligt in het centrum bij de Le Vieux Port van Marseille, dicht bij een metrohalte. Hier is het belangrijkste uitgaansgebied van Marseille. De Oude Haven wordt vooral gebruikt als een enorme jachthaven, met eromheen vertier in alle soorten. Het gebied rondom Le Vieux Port is tijdens de Tweede Wereldoorlog in 1943 zwaar gebombardeerd. Het 18e-eeuwse bouwblok van het hotel is blijven staan; naastgelegen bouwblokken zijn teruggebouwd in de oorspronkelijke envelop. Deze bouwblokken hebben grotendeels 6 bouwlagen, normaal voor Marseille (Marseille heeft smallere straten en lagere bouwblokken dan Parijs).

De straat van het hotel – de Rue Beauvau - is een korte straat van 3 bouwblokken, evenwijdig aan de kade. Aan beide uiteinden van de straat staan belangrijke gebouwen. Aan de noordzijde komt de Rue Beauvau uit op de belangrijke oost-west as, La Canebière. Schuin tegenover de Rue Beauvau is het Palais de la Bourse uit 1860 met daarin de Kamer van Koophandel. In 'ons' bouwblok ligt het Office du Tourisme et des Congrès, aan het begin van La Canebière. Aan de zuidzijde komt de Rue Beauvau uit op het plein voor de Opéra uit 1924 (gebouwd op de plek van de oude opera uit 1787, de Salle Beauveau, die in 1919 door een brand werd verwoest).

Het is een lawaaiig uitgaansgebied, er moet met dichte ramen geslapen worden. Ook de kamers aan de kleine binnenplaats hebben geluidsoverlast, van alle ventilatoren.

Het hotel, met 49 kamers, heeft haar hoofdentree en receptie aan de Rue Beauvau, de straat achter de kade. Maar het grootste deel van het hotel ligt in de zijstraat naar de kade. Daar wordt de begane grond gebruikt voor andere commerciële functies. De lift en trappenhuis van het hotel zijn daardoor niet bereikbaar vanuit de hoofdentree. Men moet eerst met een trap vanuit de hoofdentree naar de 1e verdieping, waar de doorsteek gemaakt kan worden naar het andere/ grotere bouwdeel (met het trappenhuis en lift).

De opbouw van het bouwblok is klassiek, een hoge begane grond laag, een tussenverdieping met de eetzaal, dienstruimten en 5 hotelkamers. Daarboven 3 normale hotelverdiepingen die naar boven toe lager worden. Plus de dakverdieping met een brede goot (waardoor niet op de straat gekeken kan worden).

Een deel van de kamers heeft een normale douche, maar in de duurdere kamers moet men in een bad klimmen, met slechts een handdouche. Het hotel noemt zichzelf een designhotel omdat de kamers gerenoveerd zijn met nieuw sanitair en meubilair. De ontbijtzaal toont fris met een prima ontbijt, ook vers gesneden fruit.

Qua prijsklasse is Hotel Carré Vieux Port bijna net zo duur als het nieuwe designhotel Mama Shelter (wèl design), ontworpen door Philip Starck, maar op een mindere locatie. Voor de prijs van hotels geldt hetzelfde als voor woningen: locatie, locatie, locatie!

Palais de la Bourse

hotel Mama Shelter

UNITÉ D'HABITATION - LE CORBUSIER

Wessel Reinink

La Cité Radieuse

Bijzondere details die Le Corbusier voor menselijk comfort heeft bedacht, bleken nog steeds aanwezig en functioneel. Zo is er zitmogelijkheid op de verhoogde drempel tegen de pui van het balkon. Een houten dorpel in de pui dient daarbij onopvallend als armleuning. Het geniale van de Unité zit hem in de samenpersing van maximale multifunctionaliteit in een eenvoudige, samenvattende vorm. Alles is toegesneden op het dagelijks gebruik. Zo ook de betonnen onderdelen van het balkon, met zijn onderhoudsvrije geperforeerde borstwering en de eenvoudige tafel in L-vorm. En ook het door Herman Hertzberger altijd weer geprezen nisje in de zijwand ontbreekt hier niet.

Aan de wanden hangen prenten van Le Corbusier. Dominique's meubilair, met onder andere een niervormig tafeltje, harmonieert met zijn omgeving. Aan de keuken (ontworpen door Charlotte Perriand) is bijna niets veranderd. Bijzonder is hier de handige ophanging van de steelpannen aan een schuin paneel.

De bus stopt op de boulevard Michelet. Op enige afstand doemt het hoge woongebouw van Le Corbusier in het donker op. Het pad dat we nemen blijkt ons niet naar het beoogd doel te leiden: we stuiten op een klein optrekje van beton dat door Corbu's medewerker Xenakis moet zijn ontworpen voor opslag van vuilnis. We zijn ons ervan bewust dat de Unité d'Habitation – iedereen had 't overigens tijdens de excursie over de Cité Radieuse – onlangs is gerestaureerd. Daarom verbaast het ons niet dat bij de ingang moderne glaspuien zijn aangebracht. Op de derde verdieping worden we opgewacht door Dominique, die ons begeleidt naar haar woning. Het was een belevenis. Dominique bleek de verpersoonlijking te zijn van de gezinsmoeder zoals Corbu haar had bedoeld, het huisgezin bestierend vanuit haar 'foyer'. Het woongebouw is ruim zestig jaar geleden opgeleverd. Dominique presenteerde het alsof dit pas het voorgaande jaar het geval was geweest. De eiken vloer in de woonkamer was onveranderd die uit 1951.

Haar appartement heeft de ingang beneden aan de centrale binnengang van het gebouw. Een veilig brede trap leidt naar de slaapkamers. Hier wordt de indeling gemarkeerd door schuifdeuren die aan de kant van de kinderkamers schoolborden blijken te zijn. (De kinderkamers zijn wel wat smal) Dominique doet ons uitgeleide naar het restaurant. Sommigen van ons nemen de lift naar het dak; merkwaardig om hier alles zo aan te treffen als talloze publicaties met afbeeldingen ons hebben ingeprent. Ook in het donker, met de lichtjes van de stad van boven gezien, is dit dak met zijn vele functies spectaculair.

Maar wie had verwacht dat de gezamenlijke maaltijd zo heerlijk zou zijn? Het 'DINER "Architectura et Amicitia", Cr ation du Jeudi 8 Novembre 2012, Chef: Alexandre Mazzi ' begon met Oeuf 63degr sC, Prune-Soja, Poussi res de Fruits Secs, Lait de Topinabour, om vier gangen later te eindigen met Chocolat, Kumquat, Cumin-Gingembre-Curry.

La Cite Radieuse

HAD HERMAN TOCH GELIJK?

Dag Francisca,

Inderdaad heb ik toch heel veel uren gestopt in de poging mijn verslag te maken over Le Corbusier. Zoals we weten is er zoveel over hem geschreven. Wat zou ik dan nog moeten toevoegen aan zijn betekenis en invloed op de latere architectuur? (Ook ik vond hem de beste architect van de vorige eeuw.)

Ik heb veel opnieuw gelezen over Le Corbusier en het was weer even interessant en dat leverde wel veel woorden op papier op:

dat hij in staat was een prachtige ruimte op het dak te maken, ook aan de zon gewijd, i.p.v. onze energieopwekkende daklandschappen;

dat kleurgebruik als speciale toevoeging bij Corbu een meerwaarde had;

dat zijn invloed misschien echter vaak heel vervelende kleurtableaus oplevert;

dat hij het vermogen had om nieuwe vormen van uitzonderlijk hoge kwaliteit te ontdekken (zeker als je bedenkt functionaliteit toen hoogtij vierde).

Nu pakken vormen soms heel onprettig uit en zijn ze van onvoldoende esthetische kwaliteit.;

dat de evolutie van woningplattegronden, die le Corbusier ook in gang heeft gezet, helaas nog te weinig is doorgezet;

Dat is een beetje waarover ik wel heb zitten nadenken en waarmee ik ECHT vele uren bezig ben geweest maar wat ik niet zo op papier gekregen heb dat het voor mij voldoende inhoud had om naar buiten te brengen.

Trouwens er is zo heel veel over deze architect geschreven..... zoals ik al zei.

Dus helaas, ik heb geen stukje voor jullie boekwerkje ..excuses.. wel gemeend.

Volgende keer zal ik alleen nog op me nemen een gebouw te beschrijven.

Heel veel succes ,

Groet,

Rein

EEN SMAKELIJK BEZOEK AAN UNITÉ D'HABITATION

Joke Lanphen

Het diner in Le ventre de l'architecture / de buik van de architectuur was het meest poëtische diner wat ik ooit heb meegemaakt. Prachtige gerechten, een geweldig culinair design.

Chef van 'Le Ventre' Alexandre Mazzia voert zijn gasten op een echte reis door de smaak.

'Werken met streepjes van smaak, ik begin altijd met het ruwe plantaardige en dan verfijn ik door middel van een spel met texturen van schaaldieren en vis- afwisselend knapperig / zacht, half gekookt / half rauw, zuur / bitter. En als geleidelijk de temperatuur stijgt, ga ik over naar gekookte groenten en dierlijke texturen. In elk gerecht herstructureer ik producten om opnieuw te kiezen voor een microkosmos van de natuur. Rond een uniek menu van drie landschappen tijdens de lunch en twaalf bij het diner.'

Chef: Alexandre Mazzia

Racines tubéreuses,
fleurs sauvage,
coing, courge,
rutabaga, cédrat,
cerfeuil tubéreux /
ofwel
Knollen, wilde
bloemen, kweepeer,
pompoe, koolraap,
citroen, kervel

Encornet
brûlé, tapioca
<akaisayki>,
crustacés /
Inktvis gebrand,
tapioca en
schaaldieren

OPENBARE RUIMTE – KATHEDRAAL – LE PANIER

Chris Vegter

Aan de stad Marseille is de geschiedenis volop afleesbaar, ook al is de huidige staat meestal dominant.

Voorbeeld: de Vieux Port ligt vol met witte pleziervaartuigen; de werkkaden worden tot slenterzone getransformeerd nu de auto's ondergronds zijn gegaan; de 19e-eeuwse Pont Transbordeur aan de havenmond is in de oorlog verdwenen; de vestingwerken aan de haven worden gerestaureerd. En de enorme hoogteverschillen en grote horizontale afstanden tussen het nieuwe museum MUCEM en de oude stad worden door twee onwaarschijnlijk fraaie, sobere luchtbruggen - in UHSB geconstrueerd - schijnbaar moeiteloos in deze nieuwe verbinding overbrugd.

In de Rue de la République die zijn 'Hausmannsiaanse' karakter binnen het vernieuwde straatprofiel laat zien - de auto's zijn er vrijwel verdwenen en de nieuwe tramlijn is er zorgvuldig geaccommodeerd - is als onderdeel van het Euromeditranée-project zwaar ingezet op de rehabilitatie van de woningen in de strenge blokken, Het lijkt te werken. De openbare ruimte vaart wel bij toenemende bewoning en de nieuwe tramlijn. Zowel in de grote schaal als in het detail van het straatprofiel.

Aan de noordkant van de Vieux Port komt de nieuwe verkeerstunnel boven en schiet vervolgens langs en onder de kathedraal Sainte-Marie-Majeure weer de diepte in. Lag de kathedraal bij aanleg al aan de rand van de zee, nu is de ligging bijzonder geïsoleerd geworden. Kan de kwaliteit van de - hier zeer verwaarloosde- openbare ruimte een betere aansluiting tot stand brengen? Ik vraag het mij af: de cruiseschepen en het nieuwe museum bedreigen het silhouet in ieder geval niet. In hoeverre het leven in en om de kathedraal voldoende is, lijkt zelfs bij de bronzen heilige twijfels op te roepen. Naast het profiel en de geleding van de bouwmassa blijft de 19e-eeuwse postmoderne natuurstenen speklraag-bekleding prachtig. Toscaans, Moors, formeel academistisch gerangschikt en nog altijd baken voor de zeevarenden. En: een interessante tegenhanger van Espérandieu's (de architect van beide kerken) Notre Dame de la Garde.

Met ons goed geïnformeerde gids maakten we een speed-wandeling door de immigrantenbuurt Le Panier, de 19e-eeuwse verzamelplaats voor in golven binnenstromende arme Italianen. Zij brachten de stedelijke verdichting mee, het kon niet anders. Wat open terrein was, werd volgebouwd en overall konden er nog wel een paar bouwlagen op. Naast zichtbare verwaarlozing zijn er zeer verzorgde pleintjes waar hoogteverschillen - voorbeeldig in treden en hellingbanen verwerkt - de Italiaanse traditie van het belang van de 'stedelijke vloer' goed laten zien. Een buurt met afwisselende en soms verrassende bebouwing, zeer geschikt voor bewoning, ongeschikt voor auto's. Kennelijk zorgt deze tegenstelling voor een onzekere toekomst: in het project Marseille - Euroméditerranée is die mooie toekomst niet voorzien.

Samengevat: de impuls van de culturele hoofdstad 2013 en Euroméditerranée leveren een grote sprong voorwaarts voor de stad. Dat is winst.

Het contrast met de arme 'banlieu' wordt hiermee helaas groter. Er was veel interessants te zien, in een boeiend en inspirerend programma.

EUROMED

Aryan Sikkema

Euromed, dat is de roepnaam voor een zeer ambitieus project. Voluit: Euroméditerranée. De naam is niet bescheiden. De Middellandse zee is, met de er aan gelegen landen, de bakermat van de Europese beschaving. De naam verwijst ook naar 'midden' en 'euro'. De plannen betreffen een gebied van bijna 500 hectare, een verarmd deel van de stad met veel bedrijvigheid die verloren is gegaan. Enkele generaties lang ging veel transport van uit Europa naar het 'verre oosten' over spoor en dan via de haven van Marseille verder. Investerings: ca. 400 miljoen euro door de overheid (en EU) en ca. 2 miljard vanuit de privésector. Een miljoen m2 kantoren is nodig om de kosten te dekken. Maar niet meer dan 50.000 m2 mag tegelijk op de markt worden gebracht.

Projecten: musea, scholen, woningen, winkels, kantoren, een ziekenhuis, een hotel, een boulevard van 2,5 km langs het water, een park. Herbestemming van monumenten en leegstaande industriële gebouwen. De grote veranderingen zijn overwegend aan de kuststrook. De barrières tussen de stad en het water (spoorwegemplacements, industrie en pakhuizen) worden zo veranderd dat de bewoners weer kunnen genieten van de Mediterranée. In 2013 is Marseille de Europese culturele hoofdstad. Euromed draagt hopelijk bij aan een blijvende economische en culturele bloei, na een periode van droevig verval. Spectaculaire architectuur met allerlei verschillende kwaliteiten draagt waarschijnlijk bij aan het zelfbewustzijn en trots van de bewoners en het genieten van de bezoekers. Ik zelf werd enthousiast door de combinatie van oude monumenten, forse infrastructuur (een autoweg op hoge poten, die daalt en onder de grond duikt) grote cruiseschepen en ferry's, intrigerende nieuwbouw (soms met veel spierballen, soms met een verhullende, gehaakte kanten sluier als zonwering), hijskranen, containers. Ik voel de grote dynamische stad in contact met de grote en verre wereld.

LES DOCKS DE LA JOLIETTE

Joke Vos

De transformatie van de oude havengebieden van Joliette, aan de zuidwestkust van Marseille, is in volle gang. Met steun van de EU en de Franse regering wordt hier het immense zakencentrum Euroméditerranée uit de grond gestampt. Middenin het gebied staan Les Docks de La Joliette, vier inmiddels tot kantoren verbouwde historische pakhuizen. Bij de grote maquette in het infocentrum op de begane grond kregen we een toelichting op de plannen in Euroméditerranée. De stad heeft de ambitie heel hoog gelegd.

Halverwege de 19e eeuw richtte Paulin Talbot de Compagnie des Docks et Entrepôts de Marseille op, die het initiatief nam tot de bouw van Les Docks de Marseille. Deze Talbot was een man met vele capaciteiten en evenzovele belangen. Hij was zowel civiel ingenieur als politicus en ook nog succesvol zakenman/bankier. Zo was hij één van de oprichters van Crédit Lyonnais, maar legde ook spoorwegen aan. Daar kende hij de ingenieur Gustave Desplaces van, die hij aantrok als architect voor Les Docks. Desplaces ontwierp een kantoorgebouw (Hotel de Direction) aan de kop van vier pakhuizen die elk georganiseerd zijn rond een eigen binnenhof. Vier pakhuizen, want een jaar kent 4 seizoenen. Het gebouw is 365 m lang, het aantal dagen dat een jaar telt. De 52 weken zijn terug te vinden in de 52 deuren. En de 7 bouwlagen is afgeleid van het aantal dagen van de week. Interessante ontwerpuitgangspunten die bijgedragen hebben aan een gebouw dat anderhalve eeuw later nog steeds bruikbaar blijkt en waarvan de architectuur gezien de bezettingsgraad gewaardeerd wordt. Het complex is in 1864 opgeleverd. Eerst lagen de pakhuizen vol met papier en graan. Later zijn er koelcellen ingebouwd en konden ook andere levensmiddelen bewaard worden. In 1991 kocht de ontwikkelaar van La Défense, Christian Pellerin, Les Docks via één van zijn bedrijven. Een plaatselijke architect, Eric Castaldi, gespecialiseerd in hergebruik, ging aan de slag met een programma van hoofdzakelijk kantoren, aangevuld met retail en horeca op de begane grond. De binnenhoven zijn overdekt met glasdaken. Door het hele complex is een nieuwe binnenstraat gesneden, zodat de units van binnenuit ontsloten kunnen worden. De straat verbindt de nieuwe atria die elk een eigen karakter hebben gekregen. Ramen zijn vergroot en klimaatinstallaties op hedendaags niveau gebracht om te kunnen concurreren met kantoorruimte elders. De stalen kolommen en metselwerkbogen en wanden die in het zicht zijn gelaten, zorgen voor de link met het verleden.

In 2001 is een deel van Les Docks de Marseille aangekocht door het vastgoedfonds JP Morgan Asset. Inmiddels werken er 3500 mensen, verdeeld over 77.700 m² en 220 bedrijven.

CMA-CGM TOREN VAN DE ARCHITECT ZAHA HADID

Fridjof van den Berg

In het Art Centre van de Japanse architect Tadao Ando uit 2011 bij Chateau La Coste kocht ik het boekwerk van de Irakese architect Zaha Hadid (1950) uit de beroemde Taschen-reeks.

Op de achterzijde van het boek staat een indrukwekkende foto van Hadid in een outfit die sterk doet denken aan de door haar ontworpen CMA-CGM-toren in Marseille. Toen mijn vrouw de foto zag, wist ze te vertellen dat die outfit de zogenaamde Peer-vorm heeft. Een prachtige metafoor lijkt mij voor de toren.

De toren is gesitueerd in het zakelijke district Euroméditerranée dat thans in ontwikkeling is. Het gebied kenmerkt zich door de vele functies zoals kantoren, hotels, cultuur, appartementen, winkels, musea en andere activiteiten. Een van die functies is het hoofdkantoor van de rederij CMA-CGM, op drie na s'werelds grootste containerrederij.

Voor deze rederij ontwierp Zaha Hadid een kantoortoren met een bijgebouw waar voornamelijk parkeerfaciliteiten in zijn gehuisvest. De kantoortoren heeft een plint met veel programma waardoor het volume aldaar zeer omvangrijk is. Gaandeweg omhoog wordt de toren slanker en krijgt haar uiteindelijke vorm. De plattegrond van de toren heeft een rechthoek als basis die aan de punten zijn verschoven, zodat er een ogenschijnlijke parallellogram ontstaat met geknikte lijnen. Door deze verschuiving krijgen de west- en oostgevel de brede kant van de toren waarbij de westkant op zee uitkijkt en de oostkant op de stad Marseille. Door de uiteindelijke vorm van de plattegrond met zijn geknikte lijnen ontstaan er gevels die vanuit verschillende posities een bijzonder beeld opleveren. Reflecties van licht-wolken-zon op de gevel geven een bijzonder schouwspel waardoor ook de toren ook 'in beeld' slank lijkt. Van waar je ook bent in Marseille is de 145 meter hoge toren te zien, telkens als een ander beeld.

Verder zal de toren vanuit zee als een 'baken' functioneren voor de containerschepen van de rederij. In de toekomst zal vanuit de stad het zicht op de toren minder worden. Want naast de toren komt het project Les Quais d' Arens waar ze nu al aan zijn begonnen: een project met een viertal kantoortorens in hoogte variërend van 135-113-99-50 meter hoog. Architecten van naam hebben deze torens ontworpen nl. Jean Nouvel, Yves Lion, Jean Baptiste Pietri en Roland Carta. Als in 2013 Marseille culturele hoofdstad van Europa wordt, moet er in dit boven omschreven gebied nog heel wat gebeuren. Over een aantal jaren zal het gehele gebied vanaf de binnenhaven in noordelijke richting tot de toren van Hadid een schitterende boulevard rijker zijn, volgens de plannen.

MUCEM & CEREM

Ruud Wilmink

Als laatste project van onze voettocht op deze vrijdag langs de haven en het zeefront van Marseille bezoeken we het nog in aanbouw zijnde MUCEM, de toekomstige huisvesting van het Frans Nationaal Etnologisch Museum dat nu nog in Parijs is gehuisvest. Het ontwerp van Rudy Ricciotti was in 2002 prijswinnend in de gehouden competitie en is op een prominente plek gesitueerd aan het zeefront, pal naast het CEREM van Stefano Boeri, dat ook uit een prijsvraag als winnaar naar voren kwam. Dit laatste gebouw kenmerkt zich door een gigantisch overhangende dakverdieping boven een nog aan te leggen waterpartij. Tweederde van dit 10.000 vierkante meter grote gebouw ligt ondergronds.

Van het MUCEM bestaat het expositiegedeelte uit een vierkante, geheel glazen 'box' met een centrale kern en N-, I- en Y-vormige voorgespannen kolommen in de gevels, waartussen rijen nagespannen betonnen liggers bijna 23 meter overspannen. In de holtes tussen de balken zijn de installaties weggewerkt, zodat geen verlaagde plafonds nodig zijn. Een gedeelte van de expositieruimte heeft een dubbele hoogte.

Op circa vijf meter van de verdiepingshoge glasgevel is - aan twee zijden van het gebouw - een tweede gevel geplaatst van, in een grillig patroon, gepereerde betonelementen die als een soort 'screen' het zonlicht temperen. Tussen deze 'screen'-gevel en de glasfaçade is een hellingbaan aan kabels opgehangen, die doorloopt rondom het gebouw, ook daar waar aan de andere zijden een L-vormige kantorenstrip is gebouwd, die eveneens op circa vijf meter van het museale gedeelte ligt. De hellingbaan dient als vluchtweg voor het museum en verbindt het maaiveld met het dakterras, van waaraf een nagespannen, betonnen voetgangersbrug met een lengte van 130 meter en een vrije overspanning van 80 meter, verbinding maakt met het fort Saint-Jean dat door hetzelfde architectenbureau wordt gerenoveerd. De 'screen'-gevelplaten lopen over het dak van het complex door en creëren een overstek bij de kantoorvleugel.

Een spectaculair en indrukwekkend gebouw dat in het voorjaar van 2013 klaar moet zijn, maar waar wel wat kanttekeningen bij te plaatsen zijn. Je kunt je bijvoorbeeld afvragen wat het effect zal zijn van de door de 'screens' veroorzaakte lichtvlekken op de tentoongestelde museumstukken; en hoeveel mensen zoveel rondjes rond de 'kerk' willen draaien om het hoogteverschil tussen het fort en het zeefront te overbruggen (hierbij kreeg ik de associatie met de Ka'aba in Mekka, waar de bedevaartgangers zeven rondjes om hun heiligdom draaien, tijdens de hadj). De horizontale 'screens' op het dak zorgen weliswaar voor een mooi beeld vanuit de hoger gelegen stad, maar maken dakonderhoud praktisch onmogelijk. En wat te denken van de kosten die – volgens zeggen - € 190.000.000 zouden bedragen voor ongeveer 13.000 vierkante meter gebouw. Aan de renovatie en uitbreiding van ons Stedelijk Museum in Amsterdam is – inclusief alle overschrijdingen - € 127.000.000 besteed.

DE BOUILLABAISE

Theo Kupers

Wie 'Marseille' zegt, zegt 'Bouillabaisse', Frankrijks meeste beroemde vissoep. Van oorsprong gemaakt door Provençaalse vissers van hun overkoopbare vissen. Vissen die klem zaten in het net, die uiteengescheurd waren of platgedrukt, waren nog wel lekker maar niet meer verkoopbaar. Teruggelaten aan land verwarmden ze tijdens het netten repareren een ketel zeewater en gooiden de niet-verkoopbare vissen in het kokend water. Na ongeveer twintig minuten koken, werd de hete bouillon gegoten over stukken oud geroosterd brood die ze met knoflook hadden ingewreven. Vervolgens werden de vissen gegeten met een rouille (peper/ knoflooksaus) of een aioli (knoflookmayonaise). Dit was de bouillabaisse van de vissers. Inmiddels is dit eenvoudige 'voedsel der armen', mits juist bereid, geëvolueerd tot een van de duurste gerechten op de kaart in Franse restaurants. Zoals gezegd, een bezoek aan Marseille is niet compleet zonder deze soep gegeten te hebben. Wij aten onze Bouillabaisse op advies van de plaatselijke architectuurgids in een restaurant aan zee op een kilometer ten zuiden van de oude haven. Hierbij het recept om het in Nederland nog eens zelf over te kunnen doen.

DE BOUILLON (1)

2 kilo vis - bijvoorbeeld mul en voor de rest wat voor handen is, geen vette vis als zalm of makreel - , schoongemaakt, gebruik ook de graten; olijfolie; 1900 ml water; 100 ml frisse witte wijn; 1 bosje basilicum

Doe een scheutje olijfolie in een diepe, hete pan. Bak de vis kort. Giet na 2 minuten de water en de wijn op de vis. Voeg een paar takjes basilicum toe. Laat de bouillon tegen de kook aan 30 min. trekken. Zeef de bouillon, druk de vismassa bij het zeven goed aan zodat veel smaak vrijkomt, zet de bouillon apart.

DE BOUILLON (2)

olijfolie; 2 uien, gesnipperd; 2 preien, alleen het wit, fijngesneden; 2 stengels bleekselderij, fijngesneden; 6 tenen knoflook, gepeld en fijngesneden; 1 venkel, fijngesneden; 0,5 kleine knolselderij, fijngesneden; 500 g tomaten, zonder vel en zonder zaad; 1 blikje tomatenpuree, dubbel geconcentreerd en ontzuurd (eerst kort in de olijfolie aanbakken); 1 laurierblad; 5 takjes tijm; 1 takje rozemarijn; 1 pak of blik tomatenstukjes op sap; 4 takjes platte peterselie; frisse witte wijn, 500 gram vis (met graten).

Doe een flinke scheut olijfolie in een diepe pan en bak de fijngesneden prei, ui, knoflook, bleekselderij, venkel en knolselderij glazig. Voeg daarna de tomaten toe en bak de groenten nog een paar minuten door. Voeg de tomatenpuree, laurierblaadje, tijm en rozemarijn toe. Vervolgens een pak of blik tomatenblokjes toevoegen. Laat het mengsel even zachtjes doorbakken. Voeg de peterselie toe. Nu een flinke scheut witte wijn erbij en laat het mengsel even doorgaren. Voeg een paar scheppen visbouillon toe en pureer het mengsel met een staafmixer. Voeg vervolgens alle hete visbouillon toe. Breng de soep op smaak met peper uit de molen en zout. Doe vervolgens extra graten of vissen (500 gram) in de soep en een scheutje olijfolie. Laat de soep op hoog vuur 5 minuten koken. Zet het vuur laag en laat de soep een uur trekken (niet koken!). Haal de graten en/of de vis uit de soep.

GARNITUUR

1 kilo rondvis (om eventueel apart te bakken), bijv. rode poon, mul of dorade.

Voeg tien minuten voor het serveren van de soep een garnituur van vis naar keuze toe, zoals verschillende stukjes (stevige) witvis, gekookte mosseltjes of garnaaletjes. Je kunt de vis ook apart bakken en op een bord opdienen. In algemeenheid geldt; hoe meer vissen, hoe rijker de smaak.

ROUILLE

1 paprika, gepoft; 1 rode chilipeper, zonder zaad en geblancheerd; 1 kruimige aardappel, gekookt; 10 draadjes saffraan; 3 teentjes knoflook, gepeld; olijfolie.

Pureer met een staafmixer de paprika, het pepertje, de aardappel, de 10 draadjes saffraan en de tenen knoflook. Voeg al purerend de olijfolie toe en draai tot je een pasta hebt. Tip: in plaats van de aardappel kun je ook broodkruim gebruiken; de gepofte paprika kun je vervangen door dubbel geconcentreerde tomatenpuree.

CROUTONS

8 sneden wit casinobrood; olijfolie; zeezout; zwarte peper uit de molen
Verwarm de oven voor op 180°C. Verwijder de broodkorst en snijd het brood in vierkantjes van 2 bij 2 cm. Vermeng de stukjes met een paar scheuten olijfolie. Strooi peper en zout over de broodstukjes. Verdeel ze over een bakplaat en schuif deze in de oven. De croutons zijn klaar als ze goudbruin kleuren.

ZO EET MEN DE BOUILLABAISE

Laat iedereen een of twee sneetjes geroosterd stokbrood in zijn (uiteraard diepe!) bord leggen en er een lepeltje rouille over uitstrijken. Schep hierop wat van de soep. Verdeel de vis, schelp- en schaaldieren over de borden en lepel er tot nog wat van de soep over. Iedereen kan zich nu naar believen nog extra van de rouille bedienen.

WIJNTIP

We drinken er een droge witte wijn bij die de krachtige smaken van de Bouillabaise kan weerstaan. Bijvoorbeeld een Cote de Provence blanc of een Crozes Hermitage blanc.

HEILIGE PLEK MET ZICHT

Donald Lambert

De dag begon regenachtig, zwoel. Een steile klim naar boven stond als eerste op het programma. Zacht, geur van pijnbomen, een echte mediterrane beleving. Aan het eind van de trap lonkte het grote gouden beeld. Topzwaar, dat hadden we in de voorafgaande dagen al kunnen concluderen toen het ranke gebouw met de veel te zware bekroning leek te zweven boven de skyline van Marseille. Hoe zouden ze dat ding - facts: mariabeeld 11,2 m, inclusief sokkel 23,7 m, gewicht 9.796 kg - toch bovenop hebben gekregen?. Rollend op stammen, was het ontzuchtterende antwoord van de gids. Ja, daar kwam je wel een heel eind mee, maar dan die kloof - waar nu een handige ophaalbrug is gebouwd - en daarna moet je nog op die toren...

De gedachten werden intussen stijgend gevangen door de beeltenissen van 'notre dame': zittend met kind op het affiche, in zilver in de crypte na de ophaalbrug, en dan toch weer dat immense staande gouden beeld. Ik weet het zo net nog niet met die stammen. Stammen, ja daar ging het hier toch altijd al over. De plek was al heilig voor de tijd van de Romeinen. En toen Caesar Gallië pacificeerde, liet hij de heilige pijnbomen kappen en aansteken. Vervolgens rolden de brandende stammen naar het te pacificeren gebied beneden.

Eenmaal bovenop kan je met recht spreken van een beloning. Een interieur en een uitzicht. Beide spectaculair. Het zicht op de zee is weergaloos en kan op veel plaatsen worden omkaderd door bouwdelen van de kerk en haar buitenruimte. De byzantijnse basiliek wordt gevuld met een helder licht dat anders lijkt dan het benevelde licht van buiten. De kleuren van de mozaïeken in de koepels lijken door hun intensiteit dit lichtspel te beïnvloeden. Voorstellingen in lichte, felle kleuren op gouden achtergronden tonen op optimistische wijze zware tijdingen als schepen in stormachtige zeeën. Een mooie tegenstelling. Er heerst geen angst maar blijmoedigheid. En midden tegen deze achtergronden hangen de doelen, de te beschermen objecten, weergegeven op schilderijen, maar ook nog doeltreffender: als maquettes. Scheepjes, oude en nieuwe en als bijzonderheid: het dubbeldeks vliegtuigje. Notre Dame de la Garde. Hier kwamen dus de zeelieden met hun families om de dame haar zegeningen af te 'roepen'; hier komen de pelgrims en hier stond Caesar. Zij hebben het optimisme, het licht en het spektakel van deze heilige plek kunnen ervaren, om daarna ieder met hun eigen doel weer af te dalen naar Marseille.

NOTRE DAME DE LA GARDE: IS ER EEN ORGEL?

Kees Volger

De leiding verlangt een antwoord van mij op de vraag of er een orgel is in de Notre Dame de la Garde. Niets over de architectuur, niets over het interieur, niets over de bestemming van het gebouw; nee, is er een orgel?

Het antwoord is: 'ik weet het niet', want, hoewel ik geen pijp heb gezien, heb ik aan zowel de epistel- als aan de evangeliezijde van het koor een speeltafel ontdekt, beide evenwel gesloten.

Wanneer het geluid niet wordt voortgebracht door pijpen, maar door elektronica - wat kortzichtige kerkbesturen plegen te kopen - is er niet sprake van een orgel. Henri-Jacques Espérandieu, de architect van dit gebouw, was, volgens sommige bronnen, protestant, en, volgens onze veelwetende gids, homoseksueel. Calvi(j)n liet in de kerk a capella zingen. In zijn opera omnia vind ik niets over begeleiding. Sweelinck weet er alles van. Ik heb de indruk dat Espérandieu, waardig volgeling van de réformateur, in zijn plan geen plaats heeft voorzien waar Cavallé-Coll een van zijn meesterwerken kon plaatsen.

Op de middenleuning van de trap naar het gebouw is de putto geplaatst die Netty prachtig heeft vereeuwigd. Hij houdt de vinger voor zijn mond. Wie moet er het zwijgen toe doen? Het orgel?; het volk?; de hiërarchie van de Franse Katholieke Kerk, la Fille aînée de l'Eglise, die zich nu met alle haar ten dienste staande middelen mengt in het publieke debat over 'le mariage pour tous?'; iedereen die hem/het passeert op weg naar het huis waar hij/zij een stilte tussen schitterende afbeeldingen wil beleven?

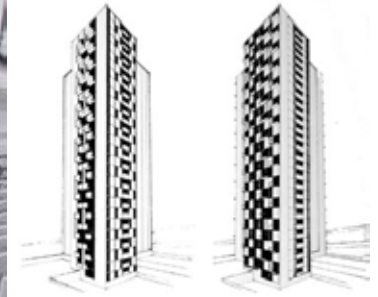
O domus aurea.

LE ROY D'ESPAGNE 1959-1974

Simone Drost

Les terrains du Parc du Roy d'Espagne et de la campagne Musso sont de vastes pinèdes. Ce cadre peu urbain va orienter le projet vers le modèle des cités-jardins pourtant si critiqué par la charte d'Athènes. Pour être précis il s'agit ici d'un modèle plus nordique, celui qu'Alvar Aalto décrit dans les années 30 comme la "forest town" en introduisant l'idée d'une ville dispersée et discontinue qui s'étend vers la campagne, l'air la lumière et la nature. C'est le modèle de la ville nouvelle de Tapiola, cité-jardin aux portes d'Helsinki commencée en 1950, lieu de voyage de tous les aménageurs français du moment, et qui va devenir l'un des modèles des villes nouvelles parisiennes.

Les premières tranches du Roy d'Espagne se réaliseront dans les collines boisées dont les espaces découverts en clairières contiennent des petits groupements isolés les uns des autres. Petits groupes d'échelle réduite, une dizaine de grappes de 3 à 7 blocs de 2 à 3 étages assemblés aux angles, et à des niveaux différents pour composer avec la topographie. L'implantation est attentive à l'exposition, avec une disposition méthodique pour ne pas détruire la végétation sur le terrain. Au résultat un plan de masse disséminé qui fait penser aux jeux vidéos de la première heure tout en pixels associés par la pointe. Les façades qui cherchent à rompre les alignements et les travéations sont elles aussi comme pixellisées. Architecturalement la qualité de ces petits blocs, organisés en demi niveaux, est de dégager largement le rez-de-chaussée par des portiques formant des galeries continues, très lumineuses sous les groupes d'immeubles organisés autour de patios ouverts. On reconnaîtra dans ces modèles d'immeubles villas la main de L. Olmeta, associé à G. Gillet, dont certains projets antérieurs annoncent des organisations similaires.

Ces premières tranches ont bien sûr leurs groupes scolaires et leur petit centre commercial proche de trois tours, mais l'essentiel est constitué de ce tissu proliférant de blocs assez bas. Une des extensions sera même un groupe de pavillons isolés, non clôturés, organisés sur des patios entr'ouverts et dont la bonne facture ne s'est pas démentie avec le temps.

Les choses iront plus ordinairement, si G. Gillet a dû revoir la hauteur du projet construit dans le massif de Marseilleveyre : la partie basse se centrera sur une tour de 100m, de la même famille que celles qu'il prévoyait sur la ZUP n° 1. Cette tour de la 4e tranche ne se fera pas, et c'est sur la 3e tranche que se reportera la densité. Une première étude de 9 tours réparties sur 1km de long, entre la rocade R2 et les premiers contreforts de la colline constituée de massifs rocheux sera réalisée.

Les tours forment trois éléments détachés gravitant autour d'un noyau central dans lequel sont groupées les communications verticales. L'objectif de cette distribution étant de donner les meilleures conditions de vues sur la rade tout en ménageant des doubles et triples orientations. Le projet lui aussi publié mais dont le permis de construire sera refusé en 1966.

Le projet final évite les hauteurs uniformes par un épannelage dégressif vers l'Ouest et propose une composition en tuyau d'orgue qui s'harmonise avec les lignes mouvementées du massif de Marseilleveyre.

La série de tours sera réalisée sur la base d'immeubles qui tentent de former des profils variés par des agencements d'appartements combinés différemment. Les variations restent néanmoins faibles, mais les tours au pied des collines nous rappellent les projets antérieurs.

Chose étonnante ce n'est pas pour l'héroïsme de sa composition que le quartier est aujourd'hui reconnu mais bien pour ces petits collectifs héritiers des "forest town" dont l'organisation a permis de maintenir le domaine boisé de la pinède. C'est aujourd'hui une adresse prisée des architectes en retraite !

Architects : Guillaume Gillet, Louis Olmeta, C. Lestrade, A. Figarella.

Programme : Unité de Voisinage, groupe d'habitations (1525 logements) avec commerces, écoles, secteur d'activité.

Voor een Nederlandse vertaling graag contact opnemen met Simone Drost

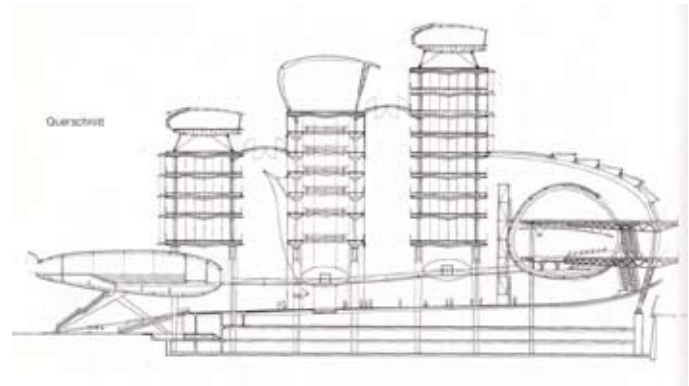

HÔTEL DU DÉPARTEMENT DES BOUCHES-DU-RHÔNE VAN WILLIAM ALSOP, 1994

Mieke Poot

In het noorden van Marseille staat deze zetel van het regionale gouvernement dominant in een enigszins desolate omgeving, omringd door snelwegen en een uitbreidingswijk uit de jaren zestig. William Alsop (1947) won in 1990 de prijsvraag voor het Hôtel du Département van zijn concurrent Norman Foster. Alsop komt voort uit de school van de Architectural Association waar hij afstudeerde op de prijsvraag voor het Centre Pompidou in Parijs en waarbij hij verloor van Richard Rogers & Renzo Piano. Goed gezelschap, dus.

Het Hôtel du Département was en blijft nog steeds omstreden, ook binnen het AetA publiek. Het gebouw kreeg indertijd al snel de nickname: Le Grand Bleu. Omdat de omgeving geen inspiratie bood, moest het gebouw voor zichzelf spreken, volgens Alsop. Het ultramarijn blauw van Yves Klein, refererend aan de mediterrane hemel, was daar een antwoord op. Verder wilde hij een 'open' gebouw maken dat de republikeinse vorm van een gedecentraliseerde democratie representeert.

Het complex bestaat uit een aantal expressieve, zelfstandige elementen. Twee kantoorblokken waartussen een openbaar atrium, door de burger vanaf het voorplein met een luie trap te bereiken. Naast de kantoorkolos bevindt zich het walvisvormige 'Deliberatif', verbonden door roltrappen. Dit volume, waarin zich de parlementszaal bevindt, is onveranderbaar. Hier moet het debat plaatsvinden, hoe de politiek zich ook ontwikkelt, terwijl daarentegen de kantoorblokken flexibel zijn. In veranderende tijden kunnen ze ook als woongebouw, ziekenhuis of hotel functioneren, aldus de architect. Op het dak van het oostelijke kantoorblok staat nog een walvisvormig element, de Arofil, waarin de staf van het gouvernement zijn burelen heeft.

De spectaculaire constructie van de gebouwen, met name de X-zuilen van de kantoorblokken en de portalen onder de 'Deliberatif' tillen het gebouw - op monumentale wijze - van het straatniveau. Helaas is het interieur van Andrée Puttman voor ons verborgen gebleven. Al met al geeft het Hôtel du Département een interessant, maar ook gedateerd tijdsbeeld.

LA BELLE DE MAI

Ben Schildwacht

Het centrum van de wijk Belle de Mai is het centrale plein Cadenat Bernard, gerenoveerd, in 2005. Belangrijke winkels - bakker, supermarkt, kapper - alsook publieke en private diensten zoals medische kantoren, openbare basisschool, kinderopvang, privé-universiteit etc. zijn gegroepeerd rond deze plek. Het gebied ligt in de buurt van de Boulevard Plombières, dicht bij het station Saint-Charles en de universiteit van de Provence, en de aansluiting op de snelweg ten noorden van de stad. In de belangrijkste winkelstraat van de wijk vindt elk jaar het feest van La Belle de Mai plaats, waarin handelaren hun waren uitstallen in de straat, opgeluisterd met o.a. achtergrondmuziek en entertainment.

In deze wijk bevindt zich La Friche Belle de Mai, een voormalige tabaksfabriek gelegen nabij het station Saint-Charles. Sinds 1992 wordt het omgebouwd tot een in oppervlakte zeer omvangrijk centrum voor kunst en cultuur. Het herbergt een zestigtal artistieke en culturele instellingen met vele disciplines - theater, dans, muziek, hedendaagse kunst, radio - voornamelijk gericht op creatie en productie van werken. Het is ook een plaats voor ontspanning etc. Zo werd er in 2009 een skatepark geopend. De toegang tot het complex is gratis en reproduceert een nieuwe stedelijke omgeving. Het is de thuisbasis van vele culturele verenigingen, Vanwege Marseille Culturele hoofdstad 2013 wordt door - met name de nationale overheid - nog steeds flink geïnvesteerd in het complex. Deze investeringen maken onderdeel uit van regeringsbeleid dat herontwikkeling van grote leegstaande fabriekscomplexen stimuleert, zoals bijvoorbeeld de voormalige Renault fabrieken in Parijs, die voor 2016 compleet worden herontwikkeld.

Hier niet ver vandaan is La Gare de Marseille Saint-Charles, het belangrijkste station van Zuid Frankrijk, kopstation van de spoorlijn Parijs - Marseille. Vanaf hier begon de oversteek naar Afrika en het Midden Oosten. Het station werd op 8 januari 1848 geopend en is gebouwd in U-vorm op een plateau, het voormalige land van de begraafplaats Saint-Charles. De trappen aan de voorzijde van het station met zicht op de boulevard d'Athènes werden in 1926 in gebruik genomen. Het station is in de loop der jaren een aantal malen uitgebreid en heeft thans o.a. een prachtige entreehal, ingericht als een botanische tuin. Hier vanuit loop je in een kwartiertje naar Le Vieux Port, waar zich, naast het theater, ook vele restaurantjes en bars bevinden.

BALLET PRELJOCAJ – HELIKOPTER EN ELDORADO

Henny van den Berg

De dames Corien , Juliëtte en Evy hebben mij uitverkoren om een stukje te schrijven over de dansvoorstelling. Dat komt denk ik omdat ze weten dat ik veel kleding maak. Mijn dochter ging toen zij elf jaar was naar de vooropleiding van de Scapino Dansacademie. Daar werden moeders gevraagd om kostuums voor voorstellingen te maken. Zo ben ik als coupeuse in het vak gerold en heb veel danskostuums gemaakt voor de Theaterschool en het Nationaal Ballet, dus veel repetities en voorstellingen gezien.

Van deze dans voorstelling was mijn eerste reactie 'Ik schrijf één zin, hier kan ik niets positiefs van maken, maar dat is niet aardig.' Dus ik doe mijn best om er iets van te maken. Op weg van het hotel naar het theater verzwikte ik mijn enkel. Dat deed pijn, dus wilde ik in de hal wel even zitten. Lekker mensen zitten kijken. Daar liep een mevrouw in een zwart pak, witte blouse en zwart hoedje met een groepje jonge mensen achter zich aan. Wel een opvallend type dacht ik. Was het iemand van het theater die mensen vertelde waar ze zijn moesten. Achteraf bleek dat al het theater personeel zo'n kostuum aan had. Wel leuk en goed verzorgd. Iets minder was het ontbreken van een garderobe. Geen probleem, jassen op schoot. Bij mijn zitplaats bleek echter dat het colbert van degene die achter mij zat over mijn stoelleuning hing. Ik vroeg of dat moest, ja dat moest. Zeer irritant dat ik met mijn hoofd in de hals van een ander zijn colbert moest zitten.

De moderne dansvoorstelling HELIKOPTER begon met een verschrikkelijk lawaai van een helikopter. Mijn oren dichtgestopt. Ik dacht nog dit is even bij het begin de aankomst van de helikopter, maar het ging de hele voorstelling door, dus oren dichtgehouden. De dans was zeer snel met erg vaak dezelfde bewegingen die niet mooi afgewerkt werden. De choreografie was ingewikkeld veel kruipdoor-sluipdoor waardoor de dansers niet goed tot hun recht kwamen. De belichting was in het begin mooi, de wieden van de helikopter. Maar later met dwarse lichtbewegingen over de vloer werd het alles bij elkaar erg druk. Voor de kostuums is geen moeite gedaan, want dat waren T-shirts of hemdje met een korte broek en kniebeschermers. Als we op een plaats zaten waar we weg konden dan hadden we dat gedaan.

De voorstelling ELDORADO was toen een 'eldorado' waar je als publiek in terecht kwam. 12 dansers in een 3/4 cirkel in vakken verdeeld met mooie belichting achter elke danser. De eerste minuten zonder geluid. De kostuums vielen meteen op, want op lichaamsdelen die over het algemeen met wat dichtere stof bedekt zijn, was hier hele dunne doorzichtige lycra gebruikt. Dat waren dus de borsten en de billen. De rest van het kostuum was dichter, met figuren die pasten bij de belichting. De dans was rustiger en ook mooier om te zien: dansers wisselden elkaar af en konden de choreografie goed uitvoeren. Deze voorstelling zou ik niet aanraden, maar we zijn in Nederland wel verwend met choreografen en dansers.

LE PUY ST. REPARADE

René Thijssen

Le Puy St. Reparade stond voor zondag op het programma. Er was weinig informatie vooraf, met opzet, bleek achteraf. Toen de bestemming na een uur rijden bereikt was, was er verbazing alom. Het bleek een wijndlandgoed te zijn met een ontvangstgebouw en restaurant omgeven door water van niemand minder dan Tadao Ando. Zelf zei hij hierover dat hij een ruimte wilde creëren gevuld met water met daarop een ontvangstgebouw als vlot! Het landgoed met een omvang van om en nabij 200 ha is eigendom van de Ierse vastgoedontwikkelaar Paddy McKillen die zich ten doel heeft gesteld om zijn landgoed in te richten met zowel beeldende kunst als architectuur. Kunstenaars en architecten worden door hem zelf aangezocht en het was/is de bedoeling dat zij zelf invulling geven aan de opdracht. D.w.z. dat ze het onderwerp en locatie zelf bepalen

Om alles te kunnen bezichtigen is er een wandelroute uitgezet. De wandeling van ongeveer twee uur is eigenlijk niet genoeg om voldoende te kunnen genieten van de esthetische rijkdom langs het pad dat loopt door de wijngaarden naar de top van de heuvel waar Tadao Ando een kapel heeft gerealiseerd.

De kunstwerken en de gebouwen zijn zodanig geplaatst, dat ze passen in de context van het landschap. Tijdens die wandeling krijg je soms het gevoel dat kunstwerken en gebouwen belangrijker zijn dan de wijn - een gevoel dat na afloop overigens op een prettige manier kan worden weggespoeld.

Wat mij wel verwondert, is de realisatie van het openlucht theater van Frank Gehry. Het theater heeft op de tentoonstelling van de Serpentine Gallery in 2008 gestaan in Hyde Park in Londen. Als architect is het van belang om rekening te houden met de plaats en de omgeving van het gebouw. Ik vraag me daarom af of het gebouw ontworpen is voor de Serpentine Gallery en later door McKilian is verworven of dat het ontworpen is voor het landgoed en daarvoor tijdelijk is geplaatst op de Serpentine Gallery. Het zou wel interessant zijn om te weten hoe het gelopen is.

Er staan nog diverse uitbreidingen op stapel met bijdragen van Sir Norman Foster en Renzo Piano. Met Tadao Ando, Jean Nouvel en Frank Gehry zijn dat vijf winnaars van de Pritzker Price. Het zal interessant zijn om over enkele jaren nog eens kennis te nemen van de verdere ontwikkelingen. Na de wandeling hebben we - als afsluiting zowel van dit bezoek als van de excursie - nog genoten van een heerlijke lunch met een goed glas wijn.

LE PUY ST-RÉPARADE

Jasper van Zwol

We rijden door prachtige landschappen ten noorden van Aix, aan de voet van de heuvels van de Provence; waar gaan we naar toe, de spanning stijgt. We komen aan bij 'Château La Coste'. Direct vallen de messcherpe romneyachtige loodsen van roestvrij staal op. Dat is toch iets anders dan vochtige gewelven met eikenhouten vaten zo kenmerkend voor een doorsnee 'wijnchâteau'. We lopen naar binnen door een gang met aan een zijde glas en aan de andere zijde schoon beton. Ik denk meteen: een mooi citaat van Ando met de gedachte dat een Franse architect goed naar zijn werk heeft gekeken. Links door het glas uitzicht over een driehoekige vijver met daarin een grote spin van Louise Bourgeois. In de immense hal van London Tate heb ik al eens zo'n enorme spin van haar gezien. Aan het eind van de gang zie je verassend een kleurige Calder, en daarachter het gebouw van het oude wijnhuis dat daar staat als een Venetiaanse villa in rustige pastelkleuren. 'Dit moet wel iets heel bijzonders zijn' denk je dan. Binnen wordt alles duidelijk: het is echt Ando die hier heeft gebouwd. Door de wijngaarden is een route gemaakt met daarlangs kunstobjecten van een aantal kunstenaars. We krijgen een kaartje en mogen zelf de route lopen.

Château La Coste is een oud wijnhâteau op een landgoed van 250 hectare. De oorsprong gaat terug naar de Romeinse tijd: geplaveide Gallo-Romeinse paden, stenen muren, bruggen, ondergrondse putten en de overblijfselen van een ingewikkeld irrigatiesysteem. Het landgoed kent vele eigenaren, waaronder de familie De Sade. De Marquis verbleef hier van 1769 tot 1772. Tijdens de Franse revolutie worden de gebouwen grotendeels verwoest en de bouwmaterialen worden verkocht.

Michael Stipe

Tom Shannon

Liam Gillick

La Coste

Serra

Scully

In 2001 koopt de modekoning Pierre Cardin het château als tweede huis. Hij renoveert de villa. Het is nu in handen van de steenrijke Ierse zakenman Patrick McKillen, een goede vriend van de zanger Bono. In 2004 opent zijn wijnhuis dat nu een productie heeft van 650.000 flessen met 40 werknemers. McKille's idee is om goede architecten en kunstenaars uit te nodigen om het landgoed een bijzondere ambiance mee te geven, waar kunst, architectuur en wijn samen gaan. Jean Nouvel bouwt de roestvrij stalen wijnkelders nieuwe stijl in 2008. Het Gehry Paviljoen dat in 2008 in Londen gebouwd wordt als Serpentine Gallery Pavillon wordt gekocht door McKillen en weer opgebouwd op het terrein van Chateau La Coste. Het doet nu dienst als muziek paviljoen. Tadao Ando realiseert het Art Centre met het restaurant in 2011. De meeste kunstwerken ontstaan tussen 2006 en 2011.

De route loopt langs een twintigtal kunstwerken en een aantal paviljoens. Het eerste wat ik zie is een massieve stapeling van gekleurde natuursteenblokken: Wall of Light Cubed van Sean Scully. Van een afstand lijkt het een gebouw met tapijten aan de muur zoals ik dat zag in Marrakesh. De Portals van Tunga zijn intrigerend door de krachtswerking en de vorm- en materiaalcontrasten. Alsof ze er altijd al gestaan hebben. Het kleurige paviljoen met de schuifpanelen van Liam Gillick zou je je kunnen voorstellen als huis met oneindig veel indelingsmogelijkheden. De rechthoekige stalen platen van Serra zijn een mooi contrast met de grillige natuur. Een prachtig voorbeeld van een periode waarin techniek nog begrijpelijk is, zijn de beide paviljoens van Jean Prouvé: staanders van gevouwen staal met glas of hout daartussen. Erboven een licht dak van stalen liggers met spantjes ertussen. Binnen meubels ontworpen in dezelfde taal. In de tuin staat ook nog een fragment van een gebogen sheddak van Prouvé, ontwikkeld voor industriehallen, nu een kunstwerk in de tuin. Helaas mis ik de film over Jean Prouvé, omdat we naar de wijnproeverij en naar de wijnkelders gaan, waar de wijn no nonsens met moderne technieken wordt geproduceerd. Al met al een heel mooie afsluiting van het interessante programma.

DE ARCHITECTUUR IN LA PUY ST RÉPARADE

Rob Budding

Wij gaan deze ochtend in de bus 'a la campagne' zoals de Fransen zeggen; de reisleiding is niet erg mededeelzaam over wat wij zullen gaan zien, zij herhalen slechts wat in het programma staat: een plek waar wij architectuur, kunst, wijn en eten zullen vinden. Na een tocht door het fraaie landschap komen wij in een zacht glooiende vallei met wijngaarden en bosstroken. Plots duikt er een strak betonnen poort op met in de verte uitzicht op twee opvallende objecten: een paviljoen en twee glimmend halve cilinders in het landschap - het Château La Coste.

Het paviljoen (ontwerp Tadao Ando) is een mooie ruimtelijke constructie, opgebouwd uit betonschijven en kolommen en grote glasvlakken, prachtig gesitueerd in een kunstmatige vijver zodat dat het paviljoen vanuit bepaalde gezichtspunten lijkt te zweven in het landschap, en mede hierdoor van abstracte schoonheid wordt. Deze indruk wordt ook veroorzaakt doordat op ingenieuze wijze het parkeren is opgelost door onder de vijver de bezoekers-parkeergarage te situeren zodat nergens een verzameling blik het beeld verstoort.

Tadao Ando vijver

Tadao Ando Gallery

In de wijnvelden rond het paviljoen en de bestaande oorspronkelijke gebouwen van het château is een aantal wandelingen uitgezet langs in het terrein geplaatste kunstwerken en paviljoens. De route die wij volgen brengt ons na diverse kunstwerken naar de kapel. De kapel, eveneens een ontwerp van Tadao Ando, is gesitueerd aan de rand van het terrein op een hoger gelegen deel met uitzicht over de vallei. Op deze locatie had duidelijk een kapel gestaan welke tot ruïne was verval. Het ontwerp van Ando speelde hierop in door een herbouwde replica van de oude kapel op te nemen in een transparante huls van glas, gevat in verticale stalen staanders. Het geheel verborgen achter een deels omringend gladde betonnen wand, zodanig dat de kapel van de benaderde zijde verborgen ligt achter deze wand, en van de andere zijde zich opent naar het landschap met een wijds uitzicht. Door deze opzet is de kapel een mooie stille en serene plek.

Het paviljoen Four Cubes to Contemplate our Environment, wederom een ontwerp van Tadao Ando, is in tegenstelling tot de voorgaande paviljoens geheel uitgevoerd in hout en oogt in eerste instantie gesloten en onbenaderbaar: er is slechts één entree en via de achterzijde komt men in een donkere ruimte waarin vier manshoge glazen kubussen zijn opgesteld. Door de verlichting vanuit de kubussen krijgt het geheel een mysterieuze sfeer en voldoet daarmee aan de in de naam van het paviljoen gestelde overweging. Het paviljoen is eerder een aanvulling / bevestiging van de contemplatie waarvoor het paviljoen is opgericht dan dat het als architectonisch ontwerp opzienbarend is.

Tadao Ando Chapel

Tadao Ando Four Cubes

Vervolgens leidt onze wandeling naar het Muziekpaviljoen, een ontwerp van Gehry partners. Het schijnt dat dit paviljoen eerder op een andere plaats heeft gestaan en dat lijkt mij ook verklaarbaar gezien de absolute disharmonie van dit bouwsel op het geheel van het landgoed. De onbegrijpelijke verzameling balken, platen van diverse materialen en afmetingen geven het paviljoen een chaotische aanblik en zorgen voor een detonierend element in het geheel van het zorgvuldig aangelegde landgoed.

De twee herbouwde Prouvé-huisjes - oorspronkelijk ontworpen als tijdelijke huisvesting - zijn bijzonder door het gebruik van de speciale gezette stalen draagconstructie en de gevelprofielen waarin verschillende materialen gevat kunnen worden. Op de locatie hier op het terrein zijn twee typen herbouwd: een huisje van twee traveeën en een van drie traveeën. Jammer is dat niet de originele invullingen voor de gevels zijn toegepast. De huisjes waren niet betreedbaar zodat geen goede indruk van de ruimtelijke werking was te verkrijgen.

Als laatste object van onze wandeling stonden de wijnproductiehallen, een ontwerp van Jean Nouvel op het programma. De twee abstracte halve cilinders uitgevoerd in blank aluminium golfplaat lijken in eerste instantie vreemde absurde verschijningen in het landschap. Echter bij nadere beschouwing zijn het de meest elementaire vormen om het moderne wijnproductieproces in onder te brengen: de eerste fase van het persen van de druiven in de shed zonder gevels, en het lageren en bottelen in de grotere hal boven op de opslagkelder. Functioneel en helder, in een vorm waarbij het maximale volume met het kleinste oppervlak wordt gerealiseerd, met als bijkomend voordeel een duidelijk statement in architectonisch opzicht.

CHL Gehry Partners

J Prouvé Houses detail

WIJN EN DE SMAAK VAN ...

Paulina Buring

De verrassing van zondag is een bezoek aan het Chateau La Coste, een wijnbedrijf dat naast de wijngaarden en wijnkelders een deel van het terrein heeft bestemd voor gebouwen en beelden. Het bezoek begint met een wandeling door het beeldenpark, daarna een wijnproeverij en een maaltijd voor we vertrekken naar huis.

Voor ons wordt ontkurkt:

Rosé: 'Cuvée Bellugue Rosé', 2011, 14% alcohol. Druif: Granache 75%, Syrah 10%, Cabernet Sauvignon 10%, Cinsault 5%; met de hand geplukt aan de kalkhoudende noord hellingen

Wit: 'Les Pentes Douce Blanc', 2011, 15 % alcohol. Druif: Vermentino 70%, Sauvignon Blanc 30% ; met de hand geplukt aan de kalkhoudende noord hellingen

Rood: 'Les Pentes Douce Rouge', 2009, 13,5 % alcohol.

Druif: Cranache 40%, Syrah 40%, Cabernet Sauvignon 20%

Bij het middageten worden er twee andere wijnen geschonken – een Rosé d'une Nuit 2011 (60%Granache, 20% Syrah, 20% Cabernet Sauvignon) en een Blanc de Blancs 2011 (60%Vermentino, 40% Sauvignon Blanc) – en de rode wijn die bij proeverij is gepresenteerd:

Bij wijn wordt meestal gezocht naar bijpassende gerechten. In de situatie van Château La Coste kunnen we kiezen voor de relatie met de kunstwerken.

Aan de architecten en kunstenaars is gevraagd te reageren op het landschap. Het château presenteert zich immers met 'wine art architecture'.

Een wijnproever zoekt de beste inspiratie met de kunstwerken.

De eerste wijn die is geschonken bij de proeverij - Cuvée Bellugue Rosé - is een mooie aperitief wijn. Vol van smaak, dominant wit fruit, perzik en peer. Voor een aperitief met vrienden. In het park zet je je neer bij een oude vriendin, de spin van Louise Bourgeois. De spin die je in verschillende gedaanten tegenkomt: hoog zwanger, staand over het graf van Ensor, in of naast de hal van Tate Modern. Nu, 'tot de knieën' in het water staand. Maar even vertrouwd. Een dialoog met de 'crouching spider'.

De witte wijn - Les Pentes Douce - is een krachtige wijn, eerst een beetje zoet, dan proef je de kiezel waarop de stok groeit. 'Een wijn waar je geen alcoholist van wordt', zo zorgvuldig drink je deze wijn. Een wijn die 5-7 jaar bewaard kan worden. Hoe zou de wijn na zoveel jaren smaken?

Bewaren in de 'wall of light cubed', als die ene steen in de muren gevonden kan worden die toegang geeft tot het ingepakte licht. Met de ander fles, gaan we naar de 'meditation bell', en genieten van de zuiverheid van smaken en klanken. Na 5 jaar gaan we terug voor de gestalde fles. Les Pentes Douce Rouge is op eik gelagerd, maar we kiezen niet om deze wijn te drinken in de 'Oak Room'. De wijn met een 'neus' van rood fruit, rond; de smaken van fruit, zacht kruidig blijven lang hangen. Een heerlijke wijn, een wijn die aanzet tot bespiegelingen. Wat is dan een betere plek dan het paviljoen 'four cubes to contemplate our environment' van Tadao Ando.

De rosé die geschonken is bij de maaltijd, slaan we over. Kan niet concurreren met de Cuvée Bellugue Rosé. De witte wijn is een wijn die je gemakkelijk wegdrinkt, lang niet zo indrukwekkend als de Les Pentes Douce Blanc 2011. We nemen een paar flessen het park in, naar het kunstwerk 'multiplied resistance screened'. Spelen met de kleurige schermen, tot we dronken zijn van kleur of wijn? De heerlijke rode wijn drinken we deze keer bij de 'calix meus inebrians'.

LUNCH OP ZONDAG

Joelma Rodrigues de Sousa

Helaas werd de lunch in het verrassende Château La Coste – dat mij sterk deed denken aan het Braziliaanse Caci bij Belo Horizonte – niet in het restaurant van het verfijnde Art Centre van Tadao Ando gereserveerd, maar in een wat kale, hoge ruimte in een gebouwtje erachter.

Misschien lag het ook daar aan dat ik het 'lopend' buffet niet zo bijzonder vond, zeker niet in vergelijking met het diner dat we eerder genoten in de Unité d'Habitation van Le Corbusier.

De wijnen uit eigen huis, die we eerder mochten proeven, waren prima, uitgezonderd de rode.

De salades bestaande uit komkommer, verse slagroom en venkel, zucchini met gegrilde paprika en farfale met pijnboompitten, waren lekker en licht.

Wat de hoofdgerechten betreft, vond ik het varkensvlees veel te vet, waarschijnlijk door de saus. Over de gegrilde zalm en de aardappelen valt niet veel bijzonders te vertellen, maar de appels gekookt met honing waren smaakvol en vormden een goede combinatie met de zalm. Het toetje smaakte goed, maar was niet speciaal.

Misschien komt het bovenstaande nogal kritisch over, maar dat komt voornamelijk omdat mij gevraagd werd dit onderdeel van het programma apart te belichten. De sfeer was namelijk uitstekend, zo vlak na de wijnproeverij en de modderige maar boeiende wandeling door het kunspark, waarbij de zon scheen en de blauwe lucht een fraai decor vormde voor de te nemen foto's.

Een bijzonder toeval was het voor Ruud om, bij het vertrek, zijn Haagse oud-collega Jan Brouwer met partner in de winkel van het Château aan te treffen.

HET MULTICULTURELE ASPECT VAN MARSEILLE

Marseille is de oudste en derde grootste, maar ook de meest Afrikaanse stad van Frankrijk.

Het is een bijzondere stad met een lange geschiedenis, gesticht rond 600 voor Christus als Griekse kolonie.

Niet dat daar nu nog veel van te zien is, trouwens. Marseille's meest bekende handelsmerk is de oude haven, Le Vieux Port. Omdat het de grootste haven van Frankrijk is en aan de Middellandse Zee ligt, zijn er altijd veel migranten op af gekomen. Dat leidde ertoe dat Marseille een multiculturele stad is geworden.

In de Tweede Wereldoorlog zijn rond de haven meer dan 2000 gebouwen vernietigd door de nazi's. Zij konden de veelheid van mensen en kleuren niet verdragen. Le Panier, aan de noordelijke kant van de Vieux Port, is de oudste wijk die Marseille kent.

Hermine Thijssen

Vroeger leefden daar de vissers, matrozen en handelaars. Later was het een arme buurt waar veel buitenlanders uit Italië en de Arabische landen woonden. Het was en is nog steeds een multiculturele buurt die tegenwoordig door de gemeente trendy wordt gemaakt.

Marseille heeft meer dan 50.000 moslims, 'maar daar praten wij niet over, we negeren ze gewoon', aldus Nicolas, onze gids. En al kent de stad inmiddels een 3e generatie immigranten die allemaal naar Franse scholen gaan en dus ook goed Frans spreken (veel Armeniërs zitten zelfs in de lokale politiek), toch blijft er een constante oorlog tussen de autochtonen en de allochtonen. Het rechts extremistische Front National is nergens zo sterk als in Marseille en omstreken. 'In Marseille is iedereen racist' aldus Nicolas. Ietwat gechargeerd wellicht, maar voila! Marseille wordt vaak gezien als een smeltkroes van mensen en culturen, als een stad met zeer veel diversiteit. Maar lange tijd stond deze havenstad slecht aangeschreven vanwege grote criminaliteit en het chaotische verkeer.

Toch heeft de multicultureleiteit ook mooie dingen opgeleverd: bv het festival van Marseille ieder jaar in juni/juli. Het is een uitwisseling van ideeën, tradities en gebruiken: een belangrijk cultureel evenement met zijn eigen, sterke multiculturele identiteit. En laten we de vele restaurants, marktjes, de kunstenaars en muzikanten niet vergeten! Allemaal hebben zij smaken, geuren en kleuren toegevoegd aan het leven. Helaas is het in de realiteit nog steeds zo dat een multiculturele samenleving problematisch is, op sommige plekken wat meer, op andere wat minder.

'Werk in uitvoering' gezegd.....

Marseille, jarenlang op mijn wensenlijstje gestaan, eindelijk bezocht. Een oude stad, meer dan 2.000 jaar oud, Grieken, Romeinen, havenstad, veel geschiedenis. Aangepakt door Haussmann: lange lijnen, Parijse formule. Geraakt in de Tweede Wereldoorlog. En gerepareerd door onder andere de architect Poullion.

En dan nu Marseille naar een nieuwe tijd. Plannen met torens en iconen. De eerste wolkenkrabber staat er al: door Zaha Hadid ontworpen voor een Libanese reder. De culturele iconen zijn bijna klaar en moeten de titel Culturele Hoofdstad definitief vorm geven. Opvallend is dat dit alles zich buiten de kustlijn is gaan bevinden. Stad en zee waren altijd duidelijk gescheiden. Alleen de 'Cathedrale' bevond zich in een tussengebied. Maar deze was dan ook 'geschonken' door het Parijse oppergezag en moest de missende schakel zijn in de gehele architectuurgeschiedenis van religieuze gebouwen in de 'Mediterranee'.

Nu staan er in het 'havenzand' – daar waar rijen auto's staan te wachten totdat ze de boten naar Corsica en andere eilanden kunnen opgaan – twee geheel nieuwe musea: het MUCEM, ontworpen door Rudy Ricciotti, zal de beschavingen van Europa en de Middellandse Zee bevatten; het CEREM, van de hand van Stefano Boeri, heeft nog geen programma. Geen programma? Het verhaal gaat dat de architect het als een flexibel gebouw ontworpen heeft. Dat is mooi, maar wat gaan we er nou mee doen? De rondleiding in het MUCEM, door de projectarchitect van Ricciotti, de Duitser Tillmann, leek voor dat gebouw eenzelfde flexibel idee te hebben. De architectuur stond ook wel erg op zichzelf; hoeveel ruimte zou dat laten voor de kunst en de tentoonstellingen. Bijzonder, in ieder geval, is de verbinding met de oude stad. Een robuuste, maar toch fragiele loopbrug; een verbinding die er nooit was. En nu wel. Mijn gevoel zegt dat hier iets bijzonders is gebeurd, maar er ontstaan toch ook vragen. Het bijzondere zit misschien wel in de doortastende manier waarop men buiten de stadsgrenzen is getreden en zo'n loopbrug een logisch element is geworden. Mijn angst is: wat nu? Is dit af? Of gaan we - in dit toch brave rijtje - verder bouwen? Is dit een investering van 130 miljoen voor CEREM en 190 miljoen voor MUCEM waard? Is dit de erfenis? Is dit waar de architectuur ons gaat brengen? Twee brave borsten, toch, op een onorthodoxe plek. Niet wereldschokkend en tegelijk ook niet subtiel. Vergelijk het even met andere iconen in de strijd om de culturele toerist in Europa. Sinds Bilbao en juist ook door het fenomeen Culturele Hoofdstad, hebben in alle steden iconen een plaats gekregen in de stad. En ook de hoofdsteden van Europa – Madrid, Londen, Amsterdam - hebben flink geïnvesteerd in het culturele landschap, dat wil zeggen: in museumgebouwen. Het is de geijkte formule geworden. Trek de aandacht met een icoon, maak een flitsend cultureel programma en taaa, daar komen de toeristen.

Eens, het is een goede manier de stad een flinke zet in haar ontwikkeling te geven. Het is een mogelijkheid fondsen los te weken en de benodigde dynamiek tot stand te brengen. Toch knaagt het ergens ...

FILM EN MARSEILLE

Menno Ongering

In eerste instantie dacht ik bij het zien van deze opdracht dat ik een verslag moest maken over een film welke we tijdens de excursie te zien zouden krijgen. Dit was niet het geval. Tweede uitleg is een algemeen verhaal waarom er zoveel films zijn opgenomen met Marseille als hoofd- of sub thema. Vanaf 1930 zijn dat er meer dan 30 stuks. De stad is een dankbare film achtergrond: als havenstad, smokkelparadijs, vanouds de poort naar Noord Afrika; altijd multiculti smeltkroes, oorlogsstad en uitvalsbasis van het vreemdelingenlegioen. Bijgaand een fictief script, over Marseille, film en architectuur.

Scene 1/1950 - Corbusier, Charlotte Perriand en Xenakis zijn hard bezig met de plannen voor de Unité d'Habitation in Marseille. Ze kunnen het werk alleen maar af krijgen door zich vol te stoppen met drank en drugs, aangeleverd door Fernand Pouillon, de godfather van Marseille's onderwereld; zijn netwerk loopt van drugsmokkel naar onroerend goed en architectuur.

Flashback 1 - bureau Le Corbusier oktober 1927 met op de achtergrond schetsen voor de eerste plannen voor de Unité uit 1925. Charlotte Perriand komt solliciteren bij Corbusier als interieurarchitect - Corbusier ziet helemaal niets in haar. Hij stuurt haar weg met de mededeling dat ze op zijn bureau niet aan geborduurde kussentjes doen.

Flashback 2 - 1928. Charlotte Perriand heeft op de Salon d'Automne een grote bar tentoongesteld (bar sous le toit), opgebouwd uit glas aluminium en chroom, en stalen buis stoelen. Hiermee trekt ze de aandacht van Corbusier en ze mag komen werken als stoelen- en interieurontwerper. Een nieuwe muze voor Corbusier. Haar motto is: beter ontwerp helpt in het maken van een betere wereld. Ze maakt in 1928 op zijn bureau o.a. de stoelen B301, de LC2 en de B306 de chaise lounge.

Scene 2/1952 - Op het bureau loopt het intussen volledig uit de hand. Xenakis staat tussen bergen afval proef te draaien met zijn afvalsysteem; Charlotte ramt met de pannen op het aftimmerplankje van de afzuigkap van de door haar ontworpen keukens voor de Unité; Corbusier probeert haar ondertussen te verleiden om de B306 (the chair that reflects the human body) nog eens te testen. Pouillon komt binnen met een voorraadje nieuwe viten die ze gaan innemen op het dakterras. Daar zien ze alle Unité-flats uit Nantes (1955), Berlijn (1957), Briey (1963) en Firminy(1965) als grote dansende kolossen op zich afkomen. Corbusier kan het niet aanzien en probeert van de flat te springen, van het dakpodium. Hij belandt echter maar anderhalve meter lager, had geen rekening gehouden met het kindveilige slotgrachtje langs het podium. Pouillon wordt gearresteerd door Popeye Doyle (French Connection) en uiteindelijk veroordeeld in 1962 voor zijn rol in de vastgoedfraude, hij ontsnapt uit de gevangenis, met een doldwaze taxi achtervolging (Taxi- filmseries). Na opnieuw te zijn aangehouden, wordt hij uiteindelijk vrijgesproken voor de vastgoedfraude, maar hij moet zitten tot 1964 als straf voor zijn ontsnapping. Tussen '64 en '72 houdt Pouillon zich schuil in Noord Afrika en zweert wraak op Frankrijk. Hij ondergaat een gedaante verwisseling; hij wordt Jacques Saadé, containerbaas van CMA CGM. Als hij terugkeert naar Marseille in '65 is Corbusier, de enige die hem herkent. Corbusier verdrinkt onder verdachte omstandigheden in Cap Martin. Vanaf '78 heeft Saadé weer alle touwtjes in handen in Marseille; zijn containerbedrijf is de derde grootste in de wereld en tussen de miljoenen containers per jaar kunnen er best een paar met wat smokkelwaar zitten. Hij is totaal afgestompt, het enige wat hem nog interesseert is cocaïne, seks, geweld (Baise-Moi 2000) en architectuur.

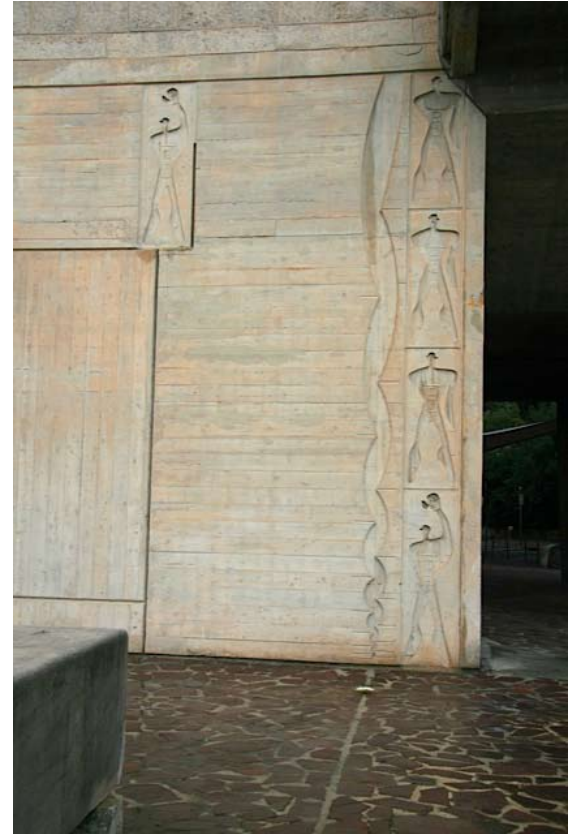
Om zich maatschappelijk nog verder te profileren, laat hij zijn nieuwe hoofdkantoor ontwerpen door Dame Zaha Hadid; ze kennen elkaar nog heel goed uit Beiroet.

In de laatste filmscene wordt het gebouw geopend. Zaha Hadid komt in een zwartleren jurk naar buiten; Saadé volgt, kruipend aan een ketting. Hij mag op alle hoeken van het perceel even tegen een paaltje plassen, zodat alle architectuurbeschouwers over de hele wereld gewaarschuwd zijn dat dit eigen terrein is en dat hier niet gefotografeerd mag worden. Langzaam slentert het tweetal naar de container, opgetild door twee oersterke Chinezen; Saadé mag even van de ketting en vlucht snuffelend onder de container. 'Los', brult Hadid tegen de Chinezen terwijl ze met haar zweepje knalt, en met een klap landt de container.

'Het mooiste einde voor een opdrachtgever, meteen na de laatste betalingsdaad', mompelt Hadid als ze zich in een nieuwe felgroene outfit hult. Er arriveert een taxi, ze moet het vliegtuig halen.

gebruikte films;

- Passage to Marseille 1944, met o.a. Humphrey Bogart
 - French Connection deel 1 en 2, met o.a. NY Police Department-detective Popeye Doyle
 - Taxi, 1998/2000/2003/2006, zo succesvol dat deze serie ook in andere steden als Marseille is gekloond
 - Baise-moi (Fuck me) 2000, film kreeg geweldige media-aandacht door de grafische mix van geweld en expliciete seksscènes.
- wikipedia gegevens - Charlotte Perriand, Jacques Saadé, Fernand Pouillon

Altstadt Airborne Alert

Architectuur is de kunst van de ontkenning. Geen water? aquaduct. Geen voorzieningen: zet een stuwdam. Stedebouw als voortzetting van de oorlog met andere middelen, als in offensive comedy slogan Amerikaans dronebouwer: 'Build we must'

Between wars they killed animals.

Rimbaud krepeerde er.

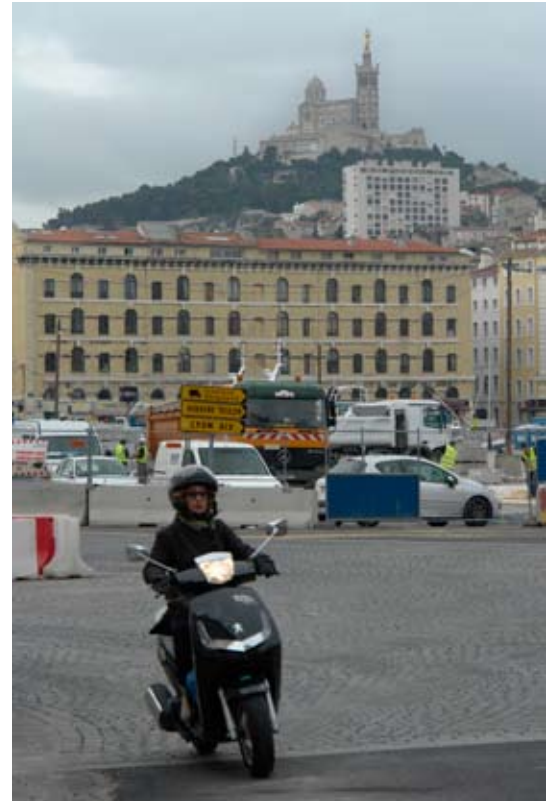
Centre Historique

Heuvels maken een stad minder abstract, ze zijn de laatste getuigen van het gezond verstand. Het verstand van het lichaam dat moe wordt. Riviermonding, zee, heuvelkom: architectuurgeschiedenis is geologie. Hellingen wil zeggen wijnaanplant, en voordelig om aanvalstroepen stootkracht te geven. Als er geen heuvels zijn, bouw op aangerichte verwoestingen; noem het een nederzetting. Geschiedenis van een stad een kwestie van tijd: de eerste boot tast de kustlijn af, verkent een inham, de superieur bewapende bemanning coloniseert. Als wij nog weten van het bestaan van de bemanning, bezongen in bestelde epen (smartlappen in vreemd alfabet), dan omdat de barbaren geen verzet boden.

De negorij kent dus een schavot, hoog genoeg om ver buiten de oppida nog te worden gezien en ruim genoeg het tempelplein voor praalexecuties. De kust bestaat uit makkelijk te bewerken grond ofwel vormt een veroveringsbasis ofwel is voldoende bevolkt om slaven te leveren. Na de slachting de slachting opnieuw, en de plundering,- het succes van een stad is altijd haar ondergang. Van buitenaf, dan vermeld als eervol, van binnenuit, dan roemloos. Oorlog, religie en corruptie dezelfde pest onder sociologen als beschavingsoffensief bekend. Vooruitgangscynisme. Of nog een ander pleonasme.

église 'The Missing Link'

Monotonie van het exces; a low road cluster fuck beyond beyond; het zwarte gat van iedere spiritualiteit het bloed in je aderen.

BONJOUR CORIEN,

bonjour Corien,

pardonne moi pour ce retard de facturation, une facture en pièce jointe.

je garde un souvenir très ému de votre visite à Marseille,
ce qui tient à ma néerlandophilie, certes,
mais surtout à ce que vous formiez le plus enthousiaste des groupes de
visiteurs d'architecture que j'ai rencontré.

oui je serai heureux de pouvoir recevoir votre compte-rendu, mon adresse
postale en fin de mail.
de même, j'essaie de graver un CD d'un documentaire à propos de Fernand
Pouillon à ton intention.

enfin,
si toi ou un des membre du groupe connaissez des hollandais qui prévoient de
visiter Marseille l'année qui vient,
n'hésitez pas à me les faire connaître, je prépare un gros programme pour
l'année 'capitale de la culture'.

salut à Volger,
à bientôt j'espère,

Nicolas Memain

Nicolas Memain

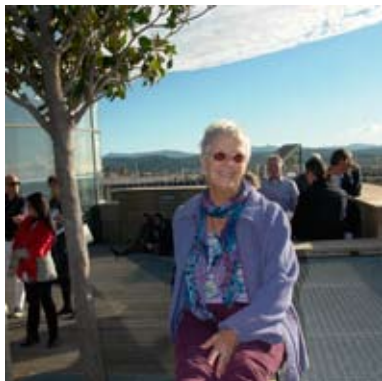

REISGENOTEN

REISORGANISATIE

Corien Sparnaay

Evy Augusteijn

Juliette Daniëls

BOEKJE

Coördinatie.....Francisca Benthem

Redactie.....Hester Wolters

Fotografie.....Netty Mamahit (en auteurs verslagen)

Vormgeving.....Petra van Noort

||||| MARSEILLE - AIX EN PROVENCE 2012 |||||

||||| 08 - 11 NOVEMBER ||||||| A ET A REISVERSLAG |||||||